

11. Zásada otevřenosti interpretace v procesu i výsledku

Je třeba ctít komunikační nevyčerpatelnost významové nabídky uměleckého textu. Žáci by si měli uvědomovat, že obsahy téhož textu se ve čtenářově vědomí přes základní významové shody mohou lišit. Učitelé by se měli vyvarovat prosazování výlučně svého pohledu na text a odmítání interpretačního úsilí žáků, vychází-li skutečně z daného textu.

7.2 Návrh struktury vyučovací hodiny při interpretaci textu

I Úvodní fáze vyučovací hodiny

1. Motivace

psychologická příprava: uvést žáky do celkové atmosféry textu, vyvolat vhodnou náladu, vzbudit zájem (o práci s textem a navazující úkoly) a koncentraci

věcná příprava: objasnit význam nesrozumitelných slov nebo spojení, obrazných pojmenování, neznámých reálií – přitom nesmí být vyrazen obsah ukázky

Výběr motivace závisí na textu, cílech, vybavení apod.: monologická x dialogická motivace, estetické činnosti žáků, mezipředmětové vztahy, auditivní či audiovizuální prostředek, hádanky, kvízy.

V rozhovoru možno oživit životní prožitky či čtenářské zážitky žáků spojené s tematikou textu – zvláště při próze s dětským hrdinou. Sepjetí čtenářského prožitku s vlastní zkušeností je silným motivačním prvkem.

Je možno pracovat s titulem knihy a souvisejícími asociacemi a očekáváním žáků. Vizualizace představ.

2. První seznámení s textem

cílem vyvolat bezprostřední emocionální zážitek a podnítit žáky k další práci;

auditivní a vizuální setkávání s dílem; u delších textů navazuje na hlasité čtení tiché čtení žáků (popř. kombinace);

možno zvolit metodu řízeného čtení a zapojit některé z metod rozvíjející čtenářské strategie žáků (debata s autorem, kladení otázek, vizualizace, předvídání apod.)

3. Orientační rozhovor

Ověřuje prvotní účinek textu a stupeň porozumění.

II. Interpretace textu

Interpretace textu představuje základ literární výchovy, má výběrový charakter a je nutno respektovat individuální odlišnosti žáků. Cílem je prohloubení prvotních estetických zážitků žáků – s žáky pracuje učitel, avšak nesmí zaujímat dominantní prostor, naopak jej má poskytovat žákům.

Podle uvážení je vhodné zapojit i tvořivou práci s textem, případně sledovat, které pasáže a myšlenky žáky výrazněji zaujaly (např. metodu podvojného deníku).

Měly by být naplňovány tyto základní cíle:

1. orientace v textu, 2. pochopení významu, 3. zformulování vlastního estetického soudu, 4. rozvoj četby a kultury mluvení, 5. prohlubování lit. poznatků, 6. estetické činnosti a rozvoj mezipředmětových vztahů

Podle charakteru textu se obvykle věnuje pozornost těmto oblastem:

1. Tematická výstavba

Její dominantní složku představuje literární postava (dále např. prostředí, motiv, typ vypravěče) a rozhovor s žáky se věnuje těmto oblastem:

postavy hlavní x vedlejší; kladné x záporné; lyrický subjekt (neztotožňovat s autorem), charakteristika přímá a nepřímá; popis, motivace jednání, myšlení, cítění, vztahy – nejjednodušší u pohádkových postav (povahové vlastnosti jasně vymezeny, pohnutky činů průhledné apod.); srovnávání postav s vlastními zkušenostmi; sledovat vývoj charakteru postav (např. v konfliktu); podívat se na zápletku z hlediska jiné postavy; vztah autora k postavám (vyjádřený v pásmu vypravěče) apod.

2. Kompoziční výstavba

Uspořádání jednotlivých složek díla (tj. děje, postav, prostředí...).

Považujeme za vhodné vést žáky k pochopení vztahů mezi částmi díla a k hlubšímu pochopení celku a věnujeme se této oblasti:

žáci člení děj, všímají si hlavní dějové linie, uvědomují si časovou následnost a příčinnou souvislost apod.; principy budování napětí či humorných zápletek; analýza kompozičních postupů klas. pohádek (ustálený začátek i konec); v poezii sledovat metaforické obměňování či opakování hlavního motivu, opakovací figury, rytmické schéma, rým apod.

3. Jazyková výstavba

Žáky vedeme k rozšiřování slovní zásoby a k pochopení funkce jazykových prostředků (práce se synonymy) a zaměřujeme se na tyto oblasti:

způsoby ozvláštňování spisovného jazyka: archaismy, expresivní slova, poetismy, dialektismy, neologismy, slang); tropy – obrazná pojmenování (přirovnání, personifikace, metafora, ironie, oxymorón, hyperbola...); vnímání zvukové stránky (zvukomalba, eufonie...); stylistické a syntaktické zvláštnosti díla; analýza postupů nonsensové literatury – spojování významově neslučitelných představ apod.

4. Samostatná práce žáků s textem

Zčásti se překrývá s interpretační fází: úkoly a otázky za textem; tvůrčí aktivity, transformace textu apod.

III. Literárně estetické činnosti

Dovršení práce s textem představují takové činnosti žáků, v nichž se rozvíjejí jejich dovednosti vyjadřovací, přednesové (reprodukční) a tvořivé:

1. Práce s osnovou (slovní, obrázková) a reprodukcí (věrná, podrobná, volná, stručná, výběrová) – vytváření osnovy z textu a naopak; domýšlení příběhu k jedné ilustraci; sestavení zpřeházené osnovy apod.
2. Předčítání a přednes – kultivovaná věrná reprodukce.
3. Dialogizace a dramatizace textu
4. Další kreativní činnosti (kresba, modelování...)

IV. Závěrečná fáze - reflexe

Uvědomění si smyslu vyučovací hodiny a jeho vztahu k žákům, případně světu kolem nich.

Reflexe čtenářských zážitků a shrnutí případných literárněteoretických informací. K nim by se žáci měli dostávat primárně vlastní aktivitou, vlastním poznáváním, nikoli pouze výkladem učitele.

Společná posouzení výsledků samostatné práce žáků a celkové hodnocení jejich pracovní aktivity.